

KATARZYNA NOSAL

Transformacja określników formy JHP KABA na Deskryptory Biblioteki Narodowej

Rozpoczynając rozważania nad transformacją elementów wyrażanych w określnikach formy JHP KABA na Deskryptory Biblioteki Narodowej należy przywołać podstawowe pojęcia, które posłużą do lepszego zrozumienia tematu.

Forma jest to ogólna klasa, do której można przyporządkować poszczególne dokumenty ze względu na wspólne cechy formalne. Forma dzieła, rodzaj oraz gatunek opracowywanych dokumentów odnoszą się do fizycznej postaci zbiorów i sposobu organizacji ich zawartości. Deskryptory BN wyrażające formę dzieła zapisuje się w polu 380 rekordu bibliograficznego. Z kolei rodzaj dzieła (gatunek) to szczegółowa klasa, do której można przyporządkować poszczególne dokumenty ze względu na wspólne cechy formalne. Ta szczegółowość znajduje odzwierciedlenie w polu 655¹. Forma dzieła (380) oraz rodzaj / gatunek (655) w rekordzie bibliograficznym tworzą komplementarną strukturę. Formę dzieła wyraża 38 deskryptorów stanowiących ustaloną, zamkniętą listę i przeznaczonych do użycia w każdym przypadku.

1 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Aneksy. 1. Forma dzieła – <http://przepisy.bn.org.pl/aneksy> [dostęp: 24.07.2018].

Pod pojęciem określnika formy należy rozumieć element hasła przedmiotowego, który podkreśla formę dzieła, wyraża pozatrześciowe cechy dokumentu, uznane w danym języku haseł przedmiotowych za istotne dla użytkownika informacji². Określniki formy JHP KABA wskazują na formę piśmienniczą lub wydawniczą dokumentu, określają jego postać fizyczną, przeznaczenie czytelnicze, nośnik, formę zawartej informacji, a nawet rodzaj treści, język tłumaczenia czy gatunek literacki³.

* * *

Artykuł zawiera refleksje na temat przekształcenia określników formy JHP KABA na deskryptory BN. Wykorzystano wnioski z pracy własnej polegającej na mapowaniu określników formy JHP KABA z deskryptorami BN. Wybrano przykłady reprezentatywne dla poszczególnych grup określników oraz przedstawiono możliwe rozwiązania w sytuacji, gdy może ich być więcej niż jedno.

W chwili obecnej baza deskryptorów znajduje się nadal w fazie rozwoju⁴, w związku z czym niektóre z określników nie posiadają swoich odpowiedników w DBN. W trakcie prac nad mapowaniem określników formy do DBN zaznaczano takie braki (około 4% z 953 określników formy), a równocześnie przedstawiano propozycję nowych deskryptorów, które należy utworzyć w języku DBN na potrzeby przekształcenia JHP KABA.

W części przypadków transformacja może przebiegać w prosty, zasadniczo jednoznaczny i nie budzący wątpliwości sposób. Przykładem może być tutaj określnik 185.. |v *nowele*.

Zostanie on zamieniony na następujące deskryptory BN:

380.. |a *Proza*

655.. |a *Opowiadania i nowele*

Widać tutaj pewną różnicę w stosunku do JHP KABA, w którym termin „opowiadania” jest wariantem określnika 185.. |v *powieści*. Zakres znaczeniowy deskryptora: 655.. |a *Opowiadania i nowele* jest nieco szerszy i wydaje się być

2 B. Bojar, *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, Warszawa 2002, s. 181 – <http://bbc.uw.edu.pl/publication/639> [23.01.2019].

3 T. Głowacka, *Katalogowanie przedmiotowe w języku KABA*, Warszawa 2003, s. 42.

4 Artykuł powstał w sierpniu 2018.

pełniejszy dla użytkownika, który może nie zawsze być w stanie wychwycić różnice w odrębności gatunkowej opowiadania i noweli.

Podobną sytuację można zaobserwować w przypadku określnika 185 .. |v *baśnie*. Jest on używany w JHP KABA do zbiorów baśni na konkretny temat, stosuje się go po nazwach własnych i pospolitych. W procesie transformacji zostanie przełożony na umieszczony w polu 655 deskryptor: *Bajki i baśnie*. Dodatkowo zostanie opatrzony deskryptorem formy dzieła w polu 380: *Proza i / lub Poezja* (wymaga to analizy rekordu bibliograficznego, nie zawsze z pozycji samego określnika jest możliwe stwierdzenie, do której z tych grup można zaklasyfikować dzieło). Zaproponowany deskryptor jest nieco szerszy znaczeniowo niż określnik JHP KABA. Bajki, pisane wierszem lub prozą, zawierają zwykle pouczenie moralne, zazwyczaj mocno formułowane. Ten dydaktyczny czy moralny przekaz jest cechą łączącą je z baśnią, pozostają one jednak odrębnymi gatunkami. Od baśni odróżnia je między innymi kreacja świata przedstawionego⁵. Wydaje się, że połączenie ich obu w jeden deskryptor jest dobrym rozwiązaniem, ponieważ w potocznym rozumieniu terminem „bajka” określa się również baśnie. Użytkownik uzyska więc pełniejszą informację.

Oprócz wspomnianej wyżej komplementarnej struktury (DBN 380 + DBN 655), informacje zawarte w określnikach formy JHP KABA mogą znaleźć swoje odzwierciedlenie w deskryptorach zapisywanych w polu 386 (Przynależność kulturowa) lub w polu 385 (Przeznaczenie czytelnictwa). Przykładem mogą być tutaj określniki formy wyrażające zarówno formę piśmienniczą, jak i przeznaczenie czytelnictwa. W JHP KABA występuje kilka określników dotyczących różnych poziomów egzaminów. Jest to grupa obejmująca:

185 .. |v *egzaminy maturalne*

185 .. |v *egzaminy wstępne* |v *poradniki dla studentów*

185 .. |v *egzaminy wstępne*

185 .. |v *egzaminy, pytania*

W procesie transformacji wszystkie otrzymają deskryptor 655 .. |a *Egzaminy*. Można postawić pytanie, czy nie będzie stanowiło to utraty szczegółowej informacji. W każdym przypadku użyty zostanie deskryptor w polu 380 – *Publikacje dydaktyczne* oraz deskryptor przeznaczenia czytelnictwa w polu 385 dla

⁵ *Słownik terminów literackich*, pod red. J. Sławińskiego, wyd. 3 poszerz. i popr., Wrocław 2000, s. 55.

określenia poziomu nauczania lub biegłości językowej, które stanowią dodatkowy punkt dostępu i pozwalają na zachowanie wszelkiej potrzebnej informacji.

Podobnie jest w przypadku wszystkich określników typu 185 .. |v *podręczniki i/lub* [dla ...]. Ulegną one transformacji na deskryptor: *Podręcznik* umieszczony w polu 655.

Oprócz tego konieczne jest również sprecyzowanie przeznaczenia czytelniczego (zapisywanego w języku DBN w polu 385). W przypadku określnika 185 .. |v *podręczniki dla liceów* będzie to:

|m *Poziom nauczania* |a *Licea*

Z kolei jeżeli chodzi o określnik 185 .. |v *podręczniki dla marynarzy*, grupę odbiorców stanowić będą: Marynarze.

Natomiast model transformacji wszelkich określników typu 185 .. |v *Podręczniki dla mówiących językiem* [przymiotnik od nazwy języka] na deskryptory BN prezentuje się następująco:

380 .. |a *Publikacje dydaktyczne*

655 .. |a *Podręcznik*

Informacja o języku znajduje odzwierciedlenie w polu 041 i 008/35-37 rekordu bibliograficznego. Powyższe przykłady wskazują, że nie zawsze możliwa jest zamiana określnika formy na deskryptor formy / rodzaju / gatunku. Często zdarza się, że informacje muszą być „kodowane” w innych polach, aby zapobiec ich utracie.

W JHP KABA występują określniki, które nie znajdują bezpośredniego odzwierciedlenia w deskryptorach BN. Należą do nich określnik 185 .. |v *tłumaczenia* [przymiotnik od nazwy języka] stosowany po nazwach osobowych, tytułach dzieł anonimowych, hasłach typu: [Autor.Tytuł], nazwach literatur i gatunków literackich oraz po właściwych nazwach pospolitych (typów druków i wydawnictw, dziedzin, itp.) do tekstów tłumaczeń⁶. Określnik ten nie zostanie wyrażony za pomocą deskryptorów (zniknie z charakterystyki rzeczowej dokumentu), niemniej informacje nie zostaną utracone, ponieważ informacja o języku zostanie zakodowana w polu 041 i 008/35-37 rekordu bibliograficznego.

6 Zob. pole 680 w rekordzie wzorcowym określnika w bazie NUKAT.

Przekształcenia tego typu określników są w miarę proste, jednoznaczne i nie wzbudzają kontrowersji. Trudności przy transformacji sprawiają określniki formy typu: 185 .. |v *glosaria* oraz 185 .. |v *glosaria* [przymiotnik od nazwy języka]. Według noty stosowania, określnik formy 185 .. |v *glosaria* stosuje się wyłącznie po nazwach języków i grup języków w odniesieniu do zwięzłych i uproszczonych słowników z danej dziedziny, zazwyczaj o charakterze encyklopedycznym. Z kolei określniki typu 185 .. |v *glosaria* [przymiotnik od nazwy języka] stosuje się wyłącznie po nazwach języków i grup języków w odniesieniu do leksykonów wybranego słownictwa, które często podają również znaczenie tych wyrazów. Określniki te stosuje się także po określnikach rzeczowych używanych po nazwach języków z wyjątkiem określników 185 .. |v *wyrażenia i zwroty* oraz 185 .. |v *skróty*.

W toku przekształceń w polu 380 wszystkie określniki otrzymają deskryptor: *Publikacje informacyjne*. W polu 655 określnik formy 185 .. |v *glosaria* otrzyma deskryptor: |a *Słownik*.

W przypadku określnika formy 185 .. |v *glosaria* [przymiotnik od nazwy języka] w polu 655 możliwych jest kilka rozwiązań:

- 655 .. |a *Słownik*
- 655 .. |a *Słownik języka* [przymiotnik]
- 655 .. |a *Słownik terminologiczny*
- 655 .. |a *Słownik wielojęzyczny*

Z podanych propozycji najbardziej zasadne jest użycie terminu *Słownik terminologiczny*. Pojęcie to stosuje się do zebranego w jednym miejscu, uporządkowanego i opracowanego w określony sposób zakresu słów z konkretnej dziedziny wiedzy. Jest ono bardziej precyzyjne oraz pozwala na znalezienie wyczerpującej informacji.

Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku określników typu 185 .. |v *słowniki* [przymiotnik od nazwy języka], skojarzonych z określnikiem 185 .. |v *glosaria* [...]. Stosuje się je po nazwach pospolitych i własnych, z wyjątkiem nazw osobowych, do słowników specjalistycznych jednojęzycznych w językach innych niż język polski. W procesie transformacji powinny one zostać zamienione na deskryptor BN 655 .. |a *Słownik języka* [przymiotnik]. W sytuacji gdy publikacja jest dwujęzycznym specjalistycznym słownikiem, który zawiera dwustronny przekład terminów, wymagane są dwa hasła przedmiotowe zbudowane z tematu (|a [dziedzina wiedzy]) i określnika formy (185 .. |a *słowniki*

[przymiotnik od nazwy języka]. Wówczas z przekształcenia każdego z określników otrzymamy odpowiednio po jednym deskrytorze BN 655 .. |a *Słownik języka* [przymiotnik]. Być może bardziej efektywne w rekordzie bibliograficznym byłoby użycie deskryptora o konstrukcji typu *Słownik polsko-angielski* (i *Słownik angielsko-polski*), jednak przy transformacji poszczególnych określników nie można stwierdzić jaki i czy w ogóle w opisie dokumentu wystąpi następny określnik. Natomiast jeżeli dany specjalistyczny słownik obejmuje słownictwo w więcej niż dwóch językach, zastosowany w JHP KABA określnik 185 .. |v *słowniki wielojęzyczne* zostanie zastąpiony deskryptorem 655 .. |a *Słownik wielojęzyczny*.

Przykłady określników formy JHP KABA i przekształcenia na deskryptory BN

Określnik formy JHP KABA	Deskryptory BN
185 .. v glosaria	380.. a Publikacje informacyjne 655.4 a Słownik
185 .. v glosaria [przymiotnik od nazwy języka]	380.. a Publikacje informacyjne 655.4 a Słownik terminologiczny
185 .. v słowniki	380.. a Publikacje informacyjne 655.4 a Słownik
185 .. v słowniki [przymiotnik od nazwy języka]	380.. a Publikacje informacyjne 655.4 a Słownik języka [przymiotnik]
185 .. v słowniki wielojęzyczne	380.. a Publikacje informacyjne 655.4 a Słownik wielojęzyczny

Oddzielnego potraktowania wymagają określniki formy zastosowane w haśle JHP KABA pełniącym funkcję tematu formalnego, wyrażające dodatkową formę dzieła oraz dodatkową cechę autora. Przykładowe hasła to: 155 .. |a *Powieść amerykańska* |v *autorzy pochodzenia włoskiego*, 155 .. |a *Poezja angielska* |v *pisarki* czy tematy rozpoczynające się od hasła *Pisarstwo* (na przykład 155 .. |a *Pisarstwo bibliotekarzy polskich*). Nie znajdują one swoich odpowiedników w języku DBN. Pominiecie ich jednak wiązałoby się z utratą informacji.

Opracowując schematy przekształceń tego typu konstrukcji JHP KABA można przyjąć dwa rozwiązania. Jedno z nich zakłada, że cecha autora byłaby zapisywana w rekordzie hasła autorskiego jako atrybut nazwy osobowej.

W takiej sytuacji określnik 185 .. |v *autorzy pochodzenia polskiego* nie zostałby zamieniony na konkretny deskryptor formy, ale informacja o pochodzeniu autora znalazłaby swoje odzwierciedlenie w rekordzie deskryptora osobowego. Sprzyja to ujednoznaczeniu tożsamości konkretnego twórcy, wyraźnie odróżniając go od innych autorów o tym samym imieniu i nazwisku. Rozwiązanie takie sprawia również, że znacznie łatwiej można dotrzeć do poszukiwanych informacji.

Druga propozycja przewiduje wykorzystanie w tym celu pola 386, przeznaczonego na oznaczenie przynależności kulturowej. Deskryptor ten wyraża przynależność autora dzieła do określonego kręgu kulturowego, ustalaną poprzez wskazanie właściwej cechy językowo-etnicznej. Podstawowym kryterium przy jej formułowaniu jest wskazanie kultury, do której należą dzieła danego twórcy. Bierze się pod uwagę narodowość autora, jego pochodzenie etniczne, krąg kulturowy, do którego należy, język oraz kraj, w którym tworzy. W sytuacjach, gdy nie można precyzyjnie stwierdzić, do kultury którego kraju należy dzieło, możliwe jest zastosowanie więcej niż jednego deskryptora w polu 386⁷.

Rozwiązanie to pociąga za sobą pewne trudności. Przede wszystkim nie w każdej sytuacji możliwe jest zapisanie dodatkowej cechy autora w postaci deskryptora w polu 386. Ma to miejsce na przykład w przypadku określnika 185 .. |v *pisarki* lub 185 .. |v *autorzy należący do mniejszości*. Ujęte w tych przykładach cechy autorów nie wskazują na przynależność kulturową. Transformacja hasła: 155 .. |a *Aforyzmy polskie* |v *pisarki* na deskryptory BN przybiera postać:

386 .. |a *Literatura polska*

655 .. |a *Aforyzmy*

Określnik 185 .. |v *pisarki* występuje jako atrybut deskryptora osobowego.

Na tym przykładzie widać, że wykorzystanie pola 386 w celu zapisania w nim dodatkowej cechy autora nie zawsze jest możliwe. Wątpliwości mogą się budzić przy okazji przekształceń haseł typu: 155 .. |a *Dramat amerykański* |v *autorzy pochodzenia* [przymiotnik od nazwy narodowości].

7 BN. Przepisy katalogowania. Materiały metodyczne. Przynależność kulturowa – <http://przepisy.bn.org.pl/materiały-metodyczne/przynaleznosc-kulturowa#przynaleznosc-kulturowa> – [24.07.2018].

Transformacja wygląda wówczas następująco:

Określnik formy JHP KABA	Deskryptory BN
155 .. a Dramat amerykański v autorzy pochodzenia meksykańskiego	380 .. a Dramat (rodzaj) 386 .. a Literatura amerykańska 386 .. a Literatura meksykańska 655 .. a Dramat (gatunek literacki)
155 .. a Poezja francuska v autorzy irlandzcy	380 .. a Poezja 386 .. a Literatura francuska 386 .. a Literatura irlandzka

Trzeba w tym miejscu postawić pytanie, czy jest to właściwe rozwiązanie? Może ono spowodować znaczne zaciemnienie informacji i wprowadzić pewien chaos. Przekształcony określnik formy wskazuje przede wszystkim mocniej na cechę autora niż krąg kulturowy, do którego można by przyporządkować dane dzieło. Trzeba też wziąć pod uwagę, że niektóre określniki JHP KABA wzbudzają dzisiaj liczne kontrowersje, związane między innymi z poprawnością polityczną oraz trudnościami związanymi ze zdefiniowanej grupy społecznej (na przykład: 155 .. |a *Literatura amerykańska* |v autorzy *czarni amerykańscy*). Ukazuje to również, że zastosowanie w tym przypadku rozwiązania problemu dodatkowej cechy autora przy pomocy deskryptora 386 nie jest praktycznie wykonalne, zwłaszcza jeżeli chodzi o transformacje dokonywane od strony poszczególnych określników formy.

Porównując obie propozycje wydaje się, że znacznie bardziej praktycznym i usprawniającym dostęp do informacji sposobem jest zapisywanie dodatkowych cech autora jako atrybutu w rekordzie wzorcowym deskryptora dla nazwy osobowej.

Transformacja elementów wyrażanych w określnikach formy JHP KABA na deskryptory jest procesem złożonym, niejednokrotnie wymagającym dogłębnej analizy rekordu bibliograficznego. Określniki formy wyrażają informację o sposobie prezentacji opisywanego dokumentu oraz jego cechach piśmienniczych, postaci fizycznej czy przeznaczeniu, ale również o dodatkowych cechach autora dzieła. Wiele z tych informacji można w prosty sposób zapisać w postaci deskryptorów formy, jednak niektóre określniki nie znajdują odzwierciedlenia w deskryptorach BN. W celu uniknięcia straty informacji należy stosować rozwiązania, które równocześnie usprawnią proces wyszukiwania i nie wprowadzą chaosu informacyjnego. W niektórych przypadkach informacje, które były zawarte w określnikach formy, po transformacji znajdują się w polach rekordu

bibliograficznego służących do zapisywania takich kategorii, jak przynależność kulturowa czy przeznaczenie czytelnicze. Nie wszystko więc co było kodowane jako forma w JHP KABA pozostanie nią po transformacji. Takie rozwiązanie wydaje się być zgodne z dzisiejszymi trendami opracowywania dokumentów, a także jest odpowiedzią na zgłaszane zapotrzebowanie ze strony użytkowników bibliotek.

KATARZYNA NOSAL**Transformation of JHP KABA form determiners into Descriptors of the National Library of Poland**

The article contains reflections on the transformation of JHP KABA determiners into Descriptors of the National Library of Poland (DBN). The author presents the results of research on comparing lexical units in JHP KABA and DBN. She draws conclusions from her own work which consists in mapping form determiners in JHP KABA with DBNs. The author chooses examples that are representative for particular groups of determiners and presents possible solutions provided that there may be more than one. The transformation of elements expressed in JHP KABA form determiners is a complex process, and not all of the determiners can be included in DBNs. In order to prevent information loss, solutions need to be used that improve the searching process without causing information chaos. After the transformation, some of the information carried by form determiners, will appear in the bibliographic record fields that are used for other categories. Consequently, not everything that was coded as form in JHP KABA will remain so after the transformation.